

Міністерство освіти і науки України

Національна академія наук України

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

«Академічна й університетська наука: результати та перспективи»,

присвячена 90-річчю Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» та пам'яті
президента Національної академії наук України, академіка
НАН України Бориса Євгеновича Патона

Збірник наукових праць
за матеріалами

XIII Міжнародної науково-практичної конференції

10 - 11 грудня 2020 року

Полтава 2020

УДК 330

Заяць Т.А., д.е.н., професор,
Інститут демографії та соціальних досліджень
ім. М.В. Птухи НАН України (м. Київ, Україна)

Комеліна О.В., д.е.н., професор,
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна)

НОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Анотація. Інноваційно-інформаційні трансформації економіки країн світу породжують нові виклики у формуванні соціального капіталу та вимагають втілення сучасних механізмів його адаптації до таких змін. Це потребує запровадження нових інформаційно-інноваційних стратегій (моделей, проєктів, програм розвитку), які не є універсальними у наслідок урізноманітнення викликів за їх змістом, джерелами виникнення, масштабами впливу та охопленням територій їх прояву, наслідками для економіки та суспільства країн у цілому.

Інноваційно-інформаційні тренди сучасного розвитку України та формування моделі цифрової економіки потребують впровадження нового формату трудових відносин та сфери зайнятості. В Україні у нових умовах розвитку формування надійних трудових відносин на основі довіри, взаємодопомоги та взаємних зобов'язань між основними суб'єктами ринку праці має сприяти нарощенню соціального капіталу.

Ключові слова: соціальний капітал, інноваційно-інвестиційні трансформації, цифровізація, трудові відносини, сфера зайнятості.

UDC 330

Zaiats T.A., Doctor of Economics, Professor
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the
National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Komelina O.V., Doctor of Economics, Professor
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic» (Poltava, Ukraine)

NEW ASPECTS OF SOCIAL CAPITAL DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF INNOVATION AND INFORMATION TRANSFORMATION OF UKRAINE'S ECONOMY

Annotation. Innovation and information transformations of the world economy create new challenges in the formation of social capital and require implementation of modern mechanisms for its adaptation to such changes. This requires the introduction of new information and innovation strategies (models, projects, development programs), which are not universal due to the diversity of challenges in their content, sources, scale of impact and coverage of their manifestations, consequences for the economy and society as a whole.

Innovation and information trends of Ukraine's modern development and formation of a digital economy model require introduction of a new format of labor relations and employment. In Ukraine, in the new development conditions of the reliable labor relations formation on the basis of trust, mutual assistance and mutual obligations between the main participants of the labor market should contribute to the growth of social capital.

Key words: *social capital, innovation and investment transformations, digitalization, labor relations, employment.*

Сучасні трансформаційні зміни в економіці країн світу супроводжуються швидким впровадженням інноваційних технологій, інформатизацією суспільного життя, появою нових суб'єктів господарювання і нового формату їх взаємодії з основними суб'єктами ринку праці. Інноваційно-інформаційна трансформації економіки супроводжується швидким розвитком електронного бізнесу та широким впровадженням цифрових технологій, що супроводжується й зміною ролі та співвідношення у забезпеченні економічного зростання таких складових економіки, як капітал, ресурси, люди.

Цифровізація, інноваційно-інформаційна трансформація економіки є головними трендами на ринку праці України, які впливають на тенденції формування соціального капіталу країн. Стрімко створюються нові сегменти економіки, які вимагають від працівників принаймні базового розуміння інформаційних та комунікаційних технологій. Відповідно до звіту *Global Human Capital Trends (2017, Deloitte)* питання адаптації суспільства до цифрової економіки наразі є актуальними у всьому світі, де кожна країна шукає свої шляхи їх розв'язання. За результатами проведеного компанією опитування майже 90% керівників з усього світу (з 10 тис. осіб у 140 країнах) вважають, що їх компанія стикається з руйнівними змінами, пов'язаними з цифровими технологіями, а 70% керівників зазначають, що їх організація не має навичок адаптації до широкого впровадження цифрових компетенцій [1]. Отже, нові тренди інноваційно-інформаційної трансформації економіки можуть носити руйнівний характер для економіки країн світу.

Аналіз показує, що поширення на підприємствах України неповної зайнятості є ознакою низького рівня соціального капіталу. У 2018 р. чисельність штатних працівників, які знаходились у відпустках без збереження заробітної плати становила 90,3 тис. осіб., з яких кожен другий був працівником промисловості. Важливим засобом покращення діяльності суб'єктів підприємництва є зниження неповної зайнятості та розвиток неформальних зв'язків. Такі комунікаційні зв'язки потенційно розширюють доступ до ресурсів через неформальне спілкування, надаючи можливість отримати не лише інформацію щодо стратегічних управлінських рішень, а й допомогу при виконанні завдань, підтримку чи пораду. Соціальні зв'язки підвищують рівень довіри між учасниками відносин та надають їм можливість отримати стратегічну інформацію чи професійну і моральну підтримку, що збільшує ліквідність соціального капіталу кожного учасника цих неформальних зв'язків.

Неформальні відносини поза межами робочого місця обумовлюють вищу ефективність праці таких працівників [2], тим більше, якщо вони працюють в різних підрозділах чи належать до інших комунікаційних груп. Такі працівники володіють кращим доступом до інформації, стратегічних управлінських рішень та критично важливих ресурсів, що дає можливість миттєво реагувати, діяти на випередження, вирішувати нагальні завдання та мати необхідні ресурси для їх виконання. Саме тому неформальні відносини заохочуються на європейських, китайських, японських, корейських підприємствах і є важливим атрибутом ефективного працівника [3; 4].

Сучасні тренди інноваційно-інформаційної трансформації економіки України утворюють передумови запровадження нового формату трудових відносин та сфери зайнятості, що передбачає:

- зміну принципів організації праці;
- запровадження нових методів регулювання і контролю трудової діяльності, де на зміну жорстким методам та нормам у сфері праці приходять гнучкі форми її організації;
- певну трансформацію оплати праці та ставлення до неї (праця трансформується у діяльність як спосіб самовираження);
- зміну стандартів поведінки на ринку праці;

формування нових зв'язків та взаємозалежностей у нарощуванні та використанні соціального капіталу.

Натомість в Україні в умовах зміни ідеології суспільного розвитку на індивідуалізаційну, коли пріоритетного значення здобуває захист власних інтересів та інтересів дотичних соціальних груп, забезпечення основних соціальних гарантій на засадах довіри між суб'єктами соціально-трудових відносин стає проблематичним. Спостерігається зростання конфліктності між суб'єктами соціально-трудових відносин на тлі монополізації інтересів роботодавців та їх потужного представництва в органах законодавчої і виконавчої влади.

Не менш важливими є такі аспекти формування соціального капіталу, як зростання ролі самоконтролю та самоорганізації працівників, формування нових компетентностей працівників, що забезпечує їх швидку адаптацію до нових умов ринку праці та вимог роботодавців. Такі зміни утворюють надійні трудові відносини на основі довіри, взаємодопомоги та взаємних зобов'язань на ринку праці.

Пріоритетними завданнями держави та бізнесу у побудові цифрової економіки є, по-перше - створення умов щодо підвищення цифрової грамотності населення (користування цифровими ресурсами), по-друге - створення умов для капіталізації таких навичок, перетворення цифрового інтелекту у важливий ресурс економічного зростання економіки. Отже, саме соціальний капітал, знання, таланти, навички, вміння, досвід, інтелект людей перетворюються у рушійну силу цифрової економіки, а цифрові компетенції громадян стають ключовими серед інших у сфері зайнятості.

Рівень досягнутої цифрової зрілості населення країни оцінюється через ефективність діючих механізмів адаптації людей до цифровізації, інноваційно-інформаційної трансформації економіки з метою забезпечення синхронізації таланту, культури та організаційної структури з цифровим середовищем, а також забезпечення балансу технічних навичок і загальних здібностей (вміння розв'язувати проблеми, творчий потенціал, соціальні навички та емоційний інтелект).

Таким чином, поглиблення процесів інноваційно-інформаційної трансформації економіки супроводжуються зміною:

ролі її основних суб'єктів – виробників, споживачів, уряду;

трансформацією моделі взаємодії основних чинників формування споживчої цінності товарів та послуг (економічної цінності);

зміною механізмів та способів формування споживчої цінності товару як системи цілісної сукупності управлінських, маркетингових та економічних інструментів впливу на процеси створення економічної цінності товару.

Іншими стають мотиви споживчого попиту на товари та послуги, їх складові (матеріальні, сервісні, емоційні, соціальні тощо) та їх вага.

Отже, можна констатувати, що в Україні складається нова реальність – необхідність обґрунтування та запуску механізму інноваційно-інформаційної трансформації економіки країн та побудови моделі цифрової економіки, що вимагає активізації наукових досліджень щодо визначення векторів зміни та критеріїв перегляду національного законодавства, що регулює систему соціально-економічних відносин, а також ураховує сучасні особливості інноваційно-інформаційної трансформації економіки, невід'ємною складовою якої є забезпечення нових можливостей для реалізації соціального капіталу, інноваційних, креативних та «цифрових» індустрій та бізнесу.

Ключовим завданням у нових умовах соціально-економічного розвитку, які швидко змінюються під впливом низки глобальних та національних викликів, є запровадження нових інформаційно-інноваційних стратегій (моделей, проєктів, програм розвитку) як на рівні держав, так і конкретних бізнес-структур. До того ж механізми реалізації таких завдань не є універсальними у наслідок урізноманітнення викликів за їх змістом, джерелами виникнення, масштабами впливу, охопленням територій їх прояву, наслідками для економіки та суспільства у цілому. Разом з тим однозначно інноваційно-інформаційна трансформація економіки країн світу